

**Szelmenc rémtörténetét az én könyvemből ismerte meg a világ, ami elég nagy teljesítmény egy olyan dokumentumregénytől, amely csak magyarul jelent meg, s amelynek két kiadása együtt is alig haladta meg az ezer példányt.**

**Szelmenc rémtörténetét az én könyvemből ismerte meg a világ,** ami elég nagy teljesítmény egy olyan dokumentumregénytől, amely csak magyarul jelent meg, s amelynek két kiadása együtt is alig haladta meg az ezer példányt.

Az Irodalom Visszavág szerkesztője vagy. Ismerve a folyóiratok támogatási rendszerét, nem lehet könnyű futam. De mert az olvasókat érdekli, miből fizet, és hogyan él meg ennyi irodalmi folyóirat, miközben a vegytiszta irodalom szerepét átvette a bulvár, kezdjük száraz tényekkel. Hogyan sikerült életben tartani a lapot?

Néha egy kis szerencsével, s mindig nagyon sok kitartással. Pénzünk csak annyi, hogy a nyomdaszámlát éppen ki tudjuk köhögni. Szerzők, szerkesztők és a lapot megjelentető Solomnis Bt. egyaránt szerelemből dolgozik. Tehát a támogatáshoz mindig hozzá kell érteni a szerzők és a Solomnis támogatását is. Életbenmaradásunkat bizonyára ugyanaz segíti, ami a szegénységünk oka: nem tartozunk egy erőközponthoz sem, márpedig a pénz az erőközpontokból látogat ki olykor a kultúra lecsupált tájaira. És hogy ezt a sehova tartozást ilyen következetesen betartjuk, talán rokonszenvet vált ki más pártidegenekből is. Továbbá igyekszünk megtalálni azokat földdarabokat, amelyeket éppen nem művel senki, holott megmunkálásuk igen fontos volna. Így indult például a magyar műfordítók középnemzedékét és a műfordítás helyzetét bemutató Idegen tollakkal című rovatunk Goreity József gondozásában. Ha ma egyáltalán van/lehet visszhangja valaminek, akkor ez a sorozat jó szakmai visszhangot váltott ki. És vonzódunk a hamvas tehetségekhez! Ha jól emlékszem, nálunk publikált először Karafiáth Orsolya. Orbán János Dénes első magyarországi publikálását követte el az IV-ben, legújabb számunkban pedig egy ifjú prózaíró, Burns Katalin első megjelent – és igen érett! – novelláját olvashatják. Pár évvel ezelőtt még egy gimnazista tanulmányírónak, Garai Dóra Robertának is zöld utat adtunk. Persze, egy kicsit zavaró, hogy az állami támogatás az infláció növekedésének és az áremelkedéseknek megfelelő arányban csökken, de ezt is túl fogjuk élni.

A korábbi, a Tomkiss-csapat idejében Az Irodalom Visszavág radikális, szikár, szókimondó folyóiratként híresült el, csak súlyos rosszindulattal lehetett ráfogni, hogy hunyorog a tekintélytisztelettől. Ez aligha segíthet a hagyományos támogatási vágányokon.

Úgy gondolom, most se hunyorgunk se a rövidlátástól, se a tekintélytisztelettől. Noha kétségtelenül változunk. Hiszen változnak az idők is. A valahai egysejtű is mekkorát változott az elmúlt időkben, például ember lett belőle. Mostanában ez a folyamat mintha a visszafejlődésbe fordult volna. Nemrég olvastam, hogy egy 20. századi temető fölszámolásán találtak egy koponyát, amely az ember és a majom közötti lemenet fontos bizonyítéka.

Néhány napja közös irodalmi estet rendeztetek Gazsó L. Ferencsel, akivel tudomásom szerint – a korábbi hat közös kötet befejeztével – nemigen mozogtatok hasonló körben. Neked ott az irodalom, Az Irodalom Visszavág folyóirat kínjai, neki pedig a sajtó. Milyen megfontolás szerint jött létre a közös est? Újraindul a közös munka?

A közös munka akkor is folyik, amikor éppen nem csinálunk semmit. A február 26-ai délutáni est a Spinozában ugyancsak ilyen boldog semmittevés volt. Hiszen mi történt? Két barát leült, és azt tette, amit egyébkor is szokott: beszélgetett. Garai Róbert, a színész igen, ő dolgozott: felolvasta a részleteket és a műegészeket. És hogy miért így? Gazsó L. Ferenc nagyon elegánsan, hihetetlen profizmussal tud beszélgetni. És szakmai alázata is említésre méltó. Mindent tud rólam, s arról, amit csinálok, mégis fontosnak tartotta, hogy ne blattoljon, hogy felkészüljünk, hogy rászánjunk erre egy hosszú délutánt. A felkészültség ma nagyon hiányzik a szakmából! De még így is, felkészülése ellenére is tudtam neki is, magamnak is meglepetést okozni. Ennek az oka alighanem abban rejlik, hogy bármily tudatosan dolgozom is, mégis ösztönlény vagyok. Ezt az irodalmi délutánt is már szervezgettem, amikor eszembe jutott, hisz biztosan azért szervezgetem, mert huszonöt éve, hogy Alapítólevél címmel kiadták az első könyvem. Ebben a kötetben jelent meg Óda az augiász művekhez

című, Scheiber Sándor (1913–1985) egyetemi tanárnak, a budapesti rabbiképző egykori igazgatójának, a Professzor Úrnak dedikált versem. Ahogy az est előtti napokban átgondoltam a Professzor Úr munkásságát, összehasonlító néprajzi kutatásait, motívumtörténeti tanulmányait, irodalomtörténeti műveit, megfogalmazódott bennem, hogy ez az életmű méltó arra, hogy posztumusz elismerjék a Magyar Örökség Díjjal. Alkalom is van, hiszen az idén húsz éve, hogy a Professzor Úr meghalt. Megemlékeztünk róla az esten, elhangzott a neki ajánlott vers, és utána mondtam el a díjra vonatkozó gondolatomat, ami Gazsó L. Ferencnek is meglepetés volt, hiszen a hosszú délutáni főpróbánkon éppen erről, a legfontosabb momentumról nem szóltam egy szót se. Nem volt szándékos ez se. Akkor még nem jutott az eszembe. Akkor még nem tudtam, hogy ez az est valószínűleg azért is szerveződik, hogy ezt elmondhassam. Úgy gondolom, jól tettem, hogy megtettem. Hiszen például Scheiber Sándor volt az – még a Kádár-rendszer mélyén –, aki először ki merte mondani, hogy Bálint Sándornak még szobra lesz Szegeden. És Bálint Sándornak szobra van Szegeden. És hogy mi mindent csinálunk még Gazsó L. Ferencsel? Például egy dokumentumfilmet a Nagyszelmenc-Kisszelmenc közötti szlovák–ukrán határátkelő létesítésének, Európa utolsó vasfüggönye eltüntetésének országközi folyamatáról.

A napokban bukkantam rá a szépségkirálynő haláláról megjelent közös könyvetekre a hálón. Kéry László írta a recenziót, vagy talán előszót? Magát a könyvet nem ismerem, nem emlékeztem rá. De feltételezem, hogy a hiénakörnyezetet, a pénzes pedofilokat, más elnevezés szerint a szervezőket hámozta le a kötet. Van manapság értelme a szociográfia műfaji körébe tartozó „feltárássra” pocsékolni az erőt, energiát?

Előszót írt e könyvhöz Kéry László. Szépséghibák volt a címe, és a mi magánkiadásunkban jelent meg, mert állami könyvkiadó nem mert vállalkozni a kiadására. Ahhoz, hogy magánkiadásban kijöhessen, kellett a Kiadói Főigazgatóság engedélye. Magyarra fordítva ez az elnevezés a cenzúrahivatalt jelenti. Sokféleképpen működtek akkoriban a dolgok... Bevittem a Szépséghibák kéziratát a cenzúrahivatalba, ha jól emlékszem Páll Rózsa íróasztalára tettem le, ő felkiáltott, na, Miklóskám, írtak végre egy jó könyvet?! És durr, rácsapta az engedélyre a pecsétet. Ennek hallatlan jelentősége volt akkor, ugyanis ugyanannál a vállalatnál – a Pallas Lapkiadónál – dolgoztunk, amely a Magyarország Szépe versenyt, azaz Molnár Csilla Andrea középiskolai tanuló halálát is rendezte, s a vállalat igazgatója, Siklósi Norbert a korszak szokása szerint, nem akarta mindezt vállalni a felelősséget, hanem sajtókorifeusként elintézte az ügyre vonatkozó teljes sajtóembargót, vagyis tiltást rendeltetett el. Az újságok nem firtathatták mi történt, hogyan történt. A félig-meddigjogállamban azonban arról már megfeledkezett, hogy a sajtóembargó a könyvkiadásra nem vonatkozik. Így tudott megjelenni a dugáru – nagyobb példányszámban, mintha például az akkori Magyar Hírlapban jelent volna meg... Azóta is írok szociográfiát, és művelem a dokumentarista műfajokat. Legközelebb az Árgus következő számában fog megjelenni egy hosszabb munkám. Mélyen rokonszenvezem azzal a kitartó valóságfeltáró írói tevékenységgel, amelyet az Árgus szerkesztője, Tódor János fejt ki. Tulajdonképpen róla is kellene írni egy szociográfiát. Lehet, hogy egyszer még megcsinálom.

Amennyire látom, a két Szelmenc továbbra is két Szelmenc, ha a viszonyok változtak is, nem olyan mértékben, mint amennyit a világ változása feltételezne. Ezt se látod úgy, hogy elvesztegetett hónapok, évek, energia?

A két Szelmenc mindig is kettő volt: Nagyszelmenc-Kisszelmenc – egy ikerfalu, amely az első világháború után Ung vármegyéből Csehszlovákiába jut, 1938-ban visszatér a Magyar Szent Koronához, Kárpátalja szovjet bekebelezésekor pedig Kisszelmenc a Szovjetunió része lesz, Nagyszelmenc újra Csehszlovákiáé. A falu két része közt pedig a sztálini vasfüggöny húzódik, immár hatvanegy éve. Illetve csak húzódott, mert 2004. május 1-jén ugyanez a vasfüggöny egy pillanat alatt az Európai Unió aranyfüggönyévé változott át. 1994 szeptemberében kezdtem gyűjteni Szelmencet, a könyv 2000-ben A kettézárt falu címmel jelent meg az Isternél. Szelmenc rémtörténetét az én könyvemből ismerte meg a világ, ami elég nagy teljesítmény egy olyan dokumentumregényről, amely csak magyarul jelent meg, s amelynek két kiadása együtt is alig haladta meg az ezer példányt. Voltak fordítási kísérletek. Évekkel ezelőtt például az Illyés Közalapítvány írásban felkért, hogy keressek francia fordítót és kiadót, amely pályázatot adna be hozzájuk, mert szívesen támogatná A kettézárt falu francia nyelvű megjelentetését. Egy jó barátom szerencsére éppen akkor Párizsban dolgozott. Találtunk fordítót és kiadót. Az Illyéstől mintegy másfél évig futtattak bennünket, hogy még ilyen papír kell, még amolyan papír kell. Amikor pedig minden papír együtt volt, összeültek és a pályázatot leszavazták. Jelenleg is van egy német kiadó, amelyik rendszeresen ad be különféle budapesti fordítás támogató intézményekhez pályázatot – minden esetben elutasítják. Miért volna elvesztegetett idő az, amikor az ember ennyi tapasztalatot szerez?

Nem csak riportot, nem csak a szocio tárgykörbe tartozó írásokat, de prózát is írsz. A próza mégis más feladatot, tárgyekezelést, ihletettséget követel, gondolom, az oda- és visszaváltások

egyre bonyolultabbak. Felteszem, nem esik jól a kérdés, megfogalmazom mégis: egy írónak, ha nem is mérhető a húsz évvel ezelőttihez, de van némi presztizse. Mennyi presztizse van azonban egy elhivatott társadalomkritikus elemzőnek?

Visszatérnék A kettézárt falu című dokumentumregényem történetéhez. Azt hiszem, ilyen karriert magyar könyv nem csinált. Megjelenése után beindult az Európa Tanács, az Európa Parlament, 2004. április 21-én Washingtonban az Egyesült Államok Kongresszusának Emberjogi Frakciója a könyv alapján tartott Szelmenc-ügyi meghallgatást, amelyen szakértőként vettem részt a nagy- és a kisszelmenci polgármester mellett. Azt kell mondjam hát, hogy a presztizs óriási. Pláne, ha még azt is hozzáveszem, hogy az összes felsorolt fórumról azt javasolták Szlovákiának és Ukrajnának: létesítsen határállomást Szelmencen. Ha azonban azt veszem számításba, hogy a meghallgatásról szóló hazai sajtóhírek egy részéből a nevemet következetesen kihagyták, be kell ismernem, Zoli, hogy ez a presztizs nulla. De visszatérve a társadalomkritikára, megkérdezték e különféle események kapcsán a tv- és rádióriporter kollégák, hogy milyen személyes kötődésem van Szelmenchez? A kérdés mélyén annak feltételezése lappang, hogy a Kárpát-medencében, és a Kárpátok szent bércein túl, megszűnt a magyar szolidaritás. Nem szűnt meg. Én Kiskunhalason születtem. Szelmencen sose voltak rokonaim. Kötődésem az ikerfaluhoz mégis személyes: az, hogy magyar vagyok, s Szelmenc pedig egy magyar falu. Tavaly december 7-én a magyar országgyűlés külügyi bizottsága hallgatott meg a szelmenci határnyitás addigi állásáról. Nekem sok mindenem van, de illúzióim egyáltalán nincsenek. Mégis jó volt látni, amikor az előbb emlegetett szolidaritás egy kicsit visszacsempésződött a politika színpadára is, és ellenfélpártok tagjai ajánlottak egymásnak együttműködést a határnyitás érdekében.